

туацію, що є важливим для формування граматичної правильності мовлення і мовленнєвого розвитку молодших школярів. Мовленнєва спрямованість вивчення граматичного матеріалу може бути досягнена шляхом використання спеціального дидактичного матеріалу – насамперед, текстів, які є основою для презентації функцій вивчуваних мовних явищ.

Список використаних джерел:

1. Варзацька Л.О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання в початкових класах : монографія / Л.О. Варзацька. – 2-е вид., доп., удосконалене. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. – 312 с.
2. Державний стандарт загальної середньої освіти. Українська мова // Дивослово. – 1997. – №7. – С. 18-28.
3. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова / М.В.Леонова. – К. : Вища школа, 1983. – С.252-257.
4. Львов М.Р. Некоторые вопросы обучения русского языка в свете теории речевой деятельности // Лингвистические основы преподавания языка / М.Р. Львов. – М. : Наука, 1983. – С. 74-92
5. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки / І. Огієнко. – Львів : Фенікс, 1995.
6. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

The article discusses aspects of speech accuracy, linguistic and pedagogical conditions of formation of speech culture and mastery of speech means primary school pupils; the ways and means of improving their communication activities and improvement of practical training of teachers to work with children. New trends school language education involve strengthening practical orientation process of mastering the mother tongue, the subordination of interests of linguistic theory of speech of students.

Key words: the culture of language, communicative speech skills, literary standards, educational activities, pedagogical skills, professional activities, grammatical accuracy, linguistic identity.

Отримано: 26.10.2016 р.

УДК 371

А. А. Марушкевич

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ПОГЛЯДІВ ІВАНА ОГІЄНКА

В статті аналізується сутність поняття «громадянська позиція» та шляхи її формування у сучасній молоді в контексті поглядів Івана Огієнка; вказується на важливість прояву своєї громадянської позиції як форми соціальної активності. Акцентується увага на культурному зростанні молоді, зміні її ціннісних орієнтацій, значенні засобів масової інформації під дією яких формується громадянська свідомість.

Ключові слова: Іван Огієнко, громадянська позиція, громадянське суспільство, громадянське виховання, громадська думка, ціннісні орієнтації, культура.

Актуальність проблеми. Відомий світу український учений Іван Огієнко в своїх численних працях висловив ряд думок з приводу розвитку громадянської позиції молоді, які і нині залишаються актуальними та значущими для сучасної сис-

теми освіти і виховання в Україні. Він шляхом друкованого слова розкривав переконливі факти з історії героїчної боротьби наших попередників за державність, доводив переваги досягнень вітчизняних учених та освітян у забезпеченні молоді знаннями та вміннями в сфері організації науково-пошукової роботи, вказував на освіченість і справедливість дій православного духовенства, наводив приклади духовно-моральних учинків співвітчизників у найскладніших ситуаціях тощо. Його монографічні праці, нариси, наукові статті на сьогодні є тими працями, які допомагають вивіряти молодим громадянам свої погляди, бачення, переконання з уже існуючими і перевіреними часом позиціями відомих українців.

До праць Івана Огієнка таких як «Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу» (1918), «Як писати для широких мас» (1934), «Наука про рідномовні обов'язки» (1936), «Бережімо все своє рідне!» (1947), «Любімо свою українську православну церкву! (Ідеологія української православної церкви)» (1966) та інших доводиться звертатись через постійну необхідність сприяти виробленню та посиленню громадянської позиції молоді, на якість якої впливають системні реформи, неможливість застосування здібностей та прояву активності у певних сферах суспільного життя, що є важливим у розвитку громадянського суспільства, яке розглядають як з'єднуючу ланку між громадянами і державою. Громадянське суспільство, у якому найбільшою мірою представлена молодь, дедалі частіше породжує нові і нові вимоги до навчальної, трудової, творчої діяльності. Це вимагає формування у неї громадянських якостей. Полеми виховної діяльності фахівців у цьому напрямі є різнобічне включення молодих людей до системи громадських суспільних зв'язків, яка задовольняє основні потреби її розвитку, захист від ймовірних негативних впливів соціального середовища. На її самостійність та самодостатність юнаків і дівчат вплине перехід до якісного типу відносин держави, суспільства та молоді, що сприятиме підвищенню її інтелектуального, культурного, духовного та морального потенціалу, відчуттю власних сил, своєї перспективи у побудові майбутнього. Зважаючи на те, що кожна людина має зобов'язання перед державою, громадянин проявляє свою громадянську позицію, яка вимагає відповідального ставлення до виконання громадянського обов'язку. Це стосується його участі у виборах, що потребує обізнаності з проблемами країни і позицією того чи іншого народного обранця; уміння висловлювати свої думки, протестувати проти помилкового і несправедливого; прагнення обговорювати і вирішувати загальні проблеми, які виникають у соціумі впродовж кожного дня. У цьому руслі важливою є здатність бути стійкими, впевненими, не зраджувати своїм переконанням і, як писав Іван Огієнко, не «... зрікатися ані найменшої рисочки з свого рідного» [6, с.24].

Метою публікації є висвітлення шляхів розвитку в українській молоді громадянської позиції в контексті поглядів Івана Огієнка.

Завдання публікації – аналіз сутності поняття «громадянська позиція» та шляхів її розвитку в українській молоді в контексті поглядів Івана Огієнка.

Вклад основного матеріалу. Іван Огієнко-митрополит Іларіон стверджував, що «... коли народ хоче бути сильним, він обов'язаний берегти все своє рідне» [6, с.5]. Виходячи з цього, розвитку у молоді громадянської позиції сприяє її ставлення до свого народу, його історії, звичаєвої культури, наявність у неї потужного потенціалу, реалізація якого може сприяти проведенню реформ, успіх яких залежить від рівня та масштабів молодіжної самоорганізації. На молодіжну самоорганізацію впливають сучасні перетворення у суспільстві, які супроводжуються трансформацією молодіжної культури, відповідно до чого змінюються цінні-

ні орієнтації, стереотипи і норми поведінки. Виникають ситуації, які змушують людину формувати нові соціокультурні ціннісні орієнтації та виробляти необхідну громадянську позицію. Молодь розглядається як виділена на основі сукупності вікових характеристик соціально-демографічна група, яка адаптується до виконання різних соціальних ролей у розвитку суспільства. Її супроводжує реагування на стан суспільних відносин, вмотивування оцінки подій, які відбуваються у житті суспільства, оцінювання фактів громадянського життя, формування ставлення до своїх обов'язків і рідної мови, про яку Іван Огієнко переконливо говорив: «... людина з порожнім серцем не чує її материнського тепла та небесної краси» [6, с.17].

На жаль, в останні десятиріччя через зміну ідеологічних парадигм минулого, став реальністю факт відсутності у молоді сформованої системи цінностей: перемагає інше розуміння мети й суті життя, імідж якого сформований засобами масової інформації. Байдуже ставлення до процесів суспільного життя, прагнення відійти від труднощів у світ індивідуальних переживань стало суттєвою проблемою молодіжного середовища. Зміна ціннісних орієнтацій молоді, активізація пов'язаних із соціально-економічною кризою політичних процесів сприяють орієнтації молоді на докладання у всіх справах власних зусиль, зосередженості на безпечних умовах життя, матеріальному забезпеченні тощо.

Розвиток громадянської позиції молоді пов'язаний із суспільним устроєм, при якому цінності її самореалізації та самовдосконалення включають вироблення у неї уміння висловлювати свою думку і не боятись при цьому за особисту свободу, можливість критики тощо. До того ж, важливо свою думку висловлювати рідною мовою, бо «кожний громадянин мусить добре пам'ятати й дітей своїх того навчати, що наймиліша мова у цілому світі – то мова рідна» [8, с.14]. Крім цього, значущою залишається участь молодих людей у релігійному житті, розвиток релігійних ціннісних орієнтацій з врахуванням того, що з давніх часів «... українська православна ієрархія була високоосвічена» [4, с.29]. Важливим є врахування не однозначного ставлення у суспільстві до різних груп людей: тих, хто викликає повагу, прихильність, захоплення та тих, хто викликає недовіру і бажання дистанціюватись.

Аналізуючи окреслену назвою статті проблему враховуємо, що чіткого визначення сутності поняття «громадянська позиція» в інформаційно-довідникових джерелах немає. Виходячи з цього, вважаємо за необхідне подати трактування поняття «позиція», «позиція особистості», «громадянин», «громадянськість». Слово «позиція» в короткому термінологічно-понятійному словнику з соціальної та превентивної педагогіки трактується як «... стійка система відносин людини з певними аспектами дійсності, що виявляється у певній поведінці та вчинках; узагальнена характеристика поглядів, уявлень, установок людини, групи у статусно-рольовій структурі» [13, с.162]. Терміном «позиція особистості» в наукових джерелах з педагогіки та психології позначають систему поглядів, уявлень, установок, стійку систему відношень людини до певних сфер діяльності, що «проявляється у відповідній поведінці та вчинках» [5].

У філософських джерелах «громадянин» пояснюється як людина або «людський індивід», який наділений правами для застосування своїх сил та здібностей і несе відповідальність перед суспільством та іншими громадянами [12]. Він має громадянство та власні погляди на своє місце в суспільстві, країні тощо. Справжній громадянин завжди має пам'ятати: «Немає в людини нічого милішого над свою Батьківщину, над свою рідну землю!» [6, с.12]. В. Даль характеризує громадянина тільки як міського жителя та підкреслює його відповідальність перед суспільством [2]. «Новий український тлумачний словник» підкреслює приналежність вже особи до «постійного населення пев-

ної держави» та сумлінне виконання всіх її законів [7]. Аналіз інформаційно-довідникових джерел дав змогу встановити, що співіснування одного громадянина з іншим можливе лише в громадянському суспільстві. Громадянин належить до певної території і має громадянство, несе відповідальність перед спільнотою, підкоряє свої особисті інтереси суспільним, служить батьківщині і народу, дотримується законодавства, поважає своїх співвітчизників, усвідомлює свої права і обов'язки щодо держави, почуття відповідальності за її сучасне і майбутнє. Поняття «громадянськість» розглядається як «почуття нерозривного зв'язку з народом, усвідомлення відповідальності за безпеку, процвітання Батьківщини, її просування по шляху історичного прогресу» [13, с.61]. Таким чином, поняття «позиція», «громадянин», «громадянськість» є теоретичною основою визначення сутності поняття «громадянська позиція».

У процесі формування громадянської позиції важливим є громадянське виховання, що передбачає громадську зрілість особистості, яка «... є сукупністю компетентностей, що дозволяють активно, відповідально і ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства» [3, с.149]. Воно спрямоване на розвиток патріотичних якостей особистості, усвідомлення інформації щодо культурно-історичного розвитку народу, яка найчіткіше представлена у змісті навчальних дисциплін та виховних заходів навчального закладу.

Проблема громадянського виховання була і залишається актуальною, оскільки «... виховати громадянина – значить підготувати підростаючу людину до участі у вирішенні поточних і перспективних задач нашої держави, до управління справами, економікою країни, виконання функцій хазяїна і трудівника, організатора і виконавця, захисника Батьківщини, підготувати до участі у свідомій і активній перетворюючій діяльності» [13, с.61]. Важливе значення має формування відповідальності молоді за долю суспільства, на всіх етапах розвитку якого цінувався патріотизм, громадянський дух та прагнення жити в незалежній державі. При цьому неможливо забувати слів Івана Огієнка: «... основа патріотизму – це збереження всього свого рідного» [6, с.6].

У вищих навчальних закладах громадянське виховання забезпечується шляхом демократизації студентського життя, впровадження системи студентського самоврядування, моделювання ситуацій соціальної поведінки, які дозволяють реалізувати громадські права і свободи у соціумі. Ефективність цього процесу залежить від конкретної спрямованості та переважаючих форм і методів його ведення, розуміння педагогами значущості поставленої мети. Зміст громадянського виховання може змінюватись у залежності від соціально-політичного життя суспільства.

Через впровадження ідей громадянського виховання у зміст навчальних дисциплін у ВНЗ відбувається включення студентів у пошукову діяльність із застосування новітніх освітніх технологій, розробку та впровадження нових навчальних проєктів, вироблення нестандартних підходів до поліпшення сприйняття і засвоєння знань тощо. Важливою у цій справі є наукова організація поза аудиторної виховної роботи з вивчення історичної спадщини свого народу, засвоєння основних функцій волонтерства, поліпшення студентського самоврядування, вивчення досвіду країн світу з актуальних питань молодіжної співпраці. «Народ наш завше був вільним, завше поривався до науки, – і на порозі йому тут ніхто і ніколи не ставав» [9, с.168], – писав Іван Огієнко.

У дослідженнях, психологів, педагогів, істориків, філософів, юристів тема прояву активної громадянської позиції є досить важливою і пояснюєть-

ся її багаторівневістю, складністю. Найбільш суттєвих результатів у життєдіяльності досягають ті, хто проявляє активність в діяльності інститутів громадянського суспільства таких як сім'я, у якій (за І.Огієнком) «... кожний батько, свідомий своїх національних обов'язків повинен скласти для своєї родини бібліотечку з найкращих творів українського письменства» [8, с.28]; громадські організації та об'єднання, групи за інтересами, спортивні організації тощо, які мають «... ширити серед громадянства свої рідномовні гасла»; недержавні засоби масової інформації, професійні спілки, політичні партії, церква, котрі «... мусять дбати про добрий розвиток своєї фахової термінології» [8, с.36]. Зокрема, про роль церкви Іван Огієнко писав так: «Без сонця припинилося б усе наше духовне життя, а без Віри з Церквою припинилося б усе наше духовне життя – і людина обернулася б у бездушну звірину» [6, с.7].

На сьогодні громадянську позицію розглядають як форму соціальної активності, яка має цілі, механізми та очікуваний результат. Зважаючи на те, що важливим інститутом формування громадянської позиції є сім'я зі своїм побутом, економічним, морально-психологічним укладом, взаємною відповідальністю за підростаюче покоління, виховна функція у ній вважається основною. Вона включає передачу нащадкам знань, умінь, навичок, цінностей тощо, необхідних для подальшого життя і розвитку особистості кожного з них [12]. Громадянська позиція особистості не є сталою і змінюється відповідно до впливів зовнішнього середовища, особливо під дією засобів масової інформації, які у громадянському вихованні посідають одне з найважливіших місць. Серед них періодичні видання – газети, журнали, бюлетені тощо, які сприяють формуванню не лише професійних, а й особистісних якостей молодих людей, їх бажань працювати на користь своєї держави і не залишати її в часи будь-яких випробувань. Існують застереження щодо їх змісту і якості сприйняття громадянами країни того, що вони читають, оскільки «у нас часто пишуть так, що й освічена людина не легко второпає, що саме хоче сказати автор» [10, с.3]. Проте саме вони мають впливати на переконання людей і доводити: «народ, що легко кидає своє і пристає до чужого ніколи сильно не буде...» [6, с.23].

На вироблення громадянської позиції впливає громадська думка, яка є сукупністю поглядів людей щодо проблеми, яка дотична до інтересів певної їх групи, зокрема молоді. Громадська думка функціонує в суспільстві шляхом прищеплювання його членам норм, цінностей і правил поведінки в суспільстві [1, с.2829]. Часто саме громадська думка орієнтує молоду особистість не діяти за власним бажанням та спонукає до загальноприйнятої діяльності.

На стан громадянської позиції має вплив культура як система цінностей, уявлень про життя і спільні для людей коди поведінки [14]. Іван Огієнко із задоволенням вказував той факт, що «... українська культура завжди означалась великою, справжньою демократичністю» [9, с.125]. При задоволенні власних потреб люди творять культуру, яка допомагає в реалізації особисті і забезпеченні колективної діяльності. Вона впливає на формування особистості і сприяє засвоєнню нею мови, знань, звичаїв і традицій рідного народу.

Ціннісні пріоритети молоді – матеріальний добробут, власне здоров'я та здоров'я найближчого оточення і сім'я виробляються під впливом економічних, соціальних, культурних чинників. Найбільш суттєвими для неї є орієнтація на цінності освітнього рівня та фахового зростання. Зазираючи в історичне минуле Іван Огієнко переконливо доводив, що наші співвітчизники завжди славились своїми знаннями і тому «... на службу до закордонних місій при дворах та посольствах завжди кликали українців, і вони служили в Голландії,

Лондоні, Константинополі, Венгрії, Варшаві, Пекині, Відні, Аугсбурзі, Берліні, Дрездені, Лейпцізі, Парижі, Стокгольмі ...» [9, с.101], тому молоді України є з того брати приклад.

Важливу роль у формуванні громадянської позиції відіграє суспільство та порядок у ньому, яким регулюються питання поведінки та проводиться межа, котра поділяє поведінку молодих людей на правильну та девіантну [11]. Соціальний порядок базується на дотриманні особистістю правових норм, орієнтування на які сприяє подоланню помилкових поглядів і переконань, які формуються протягом життя.

Важливою складовою суспільного фактору, що впливає на формування громадянської позиції молоді є громадські організації, які орієнтуються на активну молодь, але опосередковано охоплюють і пасивну, зіштовхуючи її з «мертвої точки» [11]. У цьому процесі значущим є здатність молодих людей до самовиховання як активної діяльності людини, спрямованої на вироблення у собі позитивних якостей, відповідних до її соціальних та ціннісних орієнтацій [11]. Вона охоплює всі сфери розумового, морального та фізичного розвитку особистості, її здібності та знання.

Висновок. Існуюча ситуація у суспільстві та вироблення громадянської позиції молоді потребує поліпшення, оскільки важливим є не лише формування у неї певних цінностей, а й спонукання до їх практичного втілення навчальній, трудовій, творчій діяльності тощо. Скільки б не було перепон у розвитку чіткої громадянської позиції молоді, доланні перешкод на її шляху – втілення у її свідомість віри в свої сили принесе позитивний результат. Зважаючи на попередній історичний досвід України кожен громадянин займатиме з часом правильну і вивірену громадянську позицію, враховуючи історичний поступ своєї країни котра, за І.Огієнком, «... одживала по всякім погромі, нашвидку гоїла свої рани і знову рушала далі своїм одвічним тернистим шляхом» [9, с.216].

Список використаних джерел:

1. Безверха Т.В. Державне управління етнонаціональними відносинами в контексті формування української національної ідеї : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Т.В. Безверха. – Д. : ДРІДУ, 2008. – 21 с.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: Современное написание : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – Т. 1: А–З. – 1158 с.
3. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г.Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Іларіон. Любімо свою українську православну церкву! (Ідеологія української православної церкви) / Іларіон. – Вінніпег (Канада) : Віра й культура, 1966. – 44 с.
5. Логвиненко Т.О. Словник із соціальної педагогіки / Т.О. Логвиненко ; авт.-укл. : Т. О. Логвиненко, Н. В. Гордієнко. – Дрогобич : Просвіта, 2007. – 160 с.
6. Митрополит Іларіон. Бережимо все своє рідне! / Митрополит Іларіон. – Вінніпег (Канада) : Митрополитальний собор, 1947. – 30 с.
7. Новий український тлумачний словник. Близько 20000 слів і словосполучень / укл.: Н.Д. Кусайкіна, Ю.С. Цибульник ; за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2008. – 608 с.
8. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки / І. Огієнко. – Львів : Фенікс, 1995. – 44 с.
9. Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. Курс лекцій, читаний в Українському народному університеті / І. Огієнко. – Видавництво книгарні Є. Череповського, 1918. – 272 с.
10. Огієнко І. Як писати для широких мас / І. Огієнко. – Жовква : Друкарня О.О. Василяна, 1934. – 25 с.

11. Соціологія : навч. посіб. / [С.О. Макеєв, Н.В. Костенко, Н.В. Паніні та ін.] ; за ред. С.О. Макеєва. – 2ге вид.; випр. і доп. – (Серія «Вища освіта ХХІ століття»). – К. : Знання, 2003. – 455 с.
12. Соціологія : підручник / за ред. М.В. Пічі. – 4те вид., випр. – Львів : Новий Світ-2000, 2008. – 280 с.
13. Соціальна та превентивна педагогіка: короткий термінологічно-понятійний словник / укл. А.А. Марушкевич, Л.А. Сатановська. – Ніжин : Вид. ПП Лисенко М.М., 2014. – 272 с.
14. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

The essence of the concept «civil position» and ways of its forming in modern young people in the context of Ivan Ohienko's views has been analyzed in this article; the importance of manifestation of civil position as a form of social activity has been revealed. Attention has been focused on cultural development of young people, their value orientations and influence of different mass media, that form civil consciousness.

Key words: Ivan Ohienko, civil position, civil society, civil upbringing, public opinion, value orientations, culture.

Отримано: 13.10.2016 р.

УДК 37(477.43)

Т. Й. Франчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ОГІЄНКА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

У статті досліджуються особливості управлінської діяльності Івана Огієнка з позиції концепції та технологій сучасного менеджменту у сфері вищої професійної освіти.

Ключові слова: компетентнісна освіта, управління навчальним закладом, контроль якості, освітній менеджмент.

Потреба у глибоких та системних дослідженнях практичного досвіду освітньої діяльності Івана Огієнка, його теоретичної спадщини щоразу збільшується (а не зменшується з кожною новою науковою розвідкою) і головні чинники необхідності цього процесу лежать на площині реалій сучасних тенденцій освітнього розвитку. Той факт, що практично всі провідні види діяльності Івана Огієнка були предметом численних досліджень науковців різних галузей, результатом яких є з'ясовані, задокументовані та проаналізовані пластичні цінної наукової інформації, зовсім не означає рух до вичерпування наукового значущого потенціалу пошуків у цьому напрямку.

Коли від самих же науковців звучать твердження, що відповідний аспект діяльності Огієнка уже досліджений (наприклад, як при координуванні тем дисертаційних робіт), це свідчить лише про те, що в їх трактуванні наукова діяльність сприймається як самоцінність: дослідили і поклали інформацію «на полицю», якою у разі потреби можна користуватися (при формуванні навчальних матеріалів для студентів, написанні різних видів кваліфікаційних наукових робіт, для дослідження близьких за проблематикою тем). У такий спосіб куль-